

Strateška stabilnost u multipolarnom svetu

Pavle NEDIĆ¹

Marina Kostić Šulejić, *Strateška stabilnost u multipolarnom svetu*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2022, 259 str.

Rat u Ukrajini vraća u prvi plan geopolitičke odnose velikih sila i njihove nacionalne interese, sferu u kojoj pitanja relativne moći i potencijalnih relativnih dobitaka igraju presudnu ulogu. Jedna od najznačajnijih oblasti u kojima se ovi odnosi iskazuju jeste oblast nuklearnog naoružanja i održavanje strateške stabilnosti. Knjiga „Strateška stabilnost u multipolarnom svetu“ autorke dr Marine Kostić Šulejić analizira načine na koje se izmene u međunarodnom poretku i opadanje dominacije Sjedinjenih Američkih Država (SAD), te multipolarni poredak čije se posledično formiranje nazire, odražavaju na odnose u ovoj, za globalnu bezbednost ključnoj, oblasti.

Monografija je podeljena na pet delova i zaključak. Oni su organizovani sistemski i po logičnom redosledu obrađuju niz ključnih pitanja i aktera za stratešku stabilnost. Prvi deo nudi objašnjenje ovog koncepta, prateći njegov razvoj kroz različite faze Hladnog rata i posthladnoratovskog perioda. Autorka se sa pravom fokusira na dve ključne nuklearne sile SAD i Rusiju (ranije Sovjetski savez) koje su suštinski važni akteri za oblikovanje strateške stabilnosti. Pod ovim terminom podrazumeva se da je „odnos uspostavljen između SAD i Rusije, najvećih posednika nuklearnog naoružanja, tokom više decenija (ranije između SAD i SSSR), a nakon ozbiljnih kriza, bio sračunat na izbegavanje izbijanja nuklearnog sukoba“ (Kostić Šulejić 2022, 15). Različiti predlozi i viđenja dve sile po ovom pitanju su tokom

¹ Istraživač pripravnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
pavle.nedic@diplomacy.bg.ac.rs, <https://orcid.org/0000-0002-7055-0628>

Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2023. godine“, koji finansira Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2023. godine.

godina evoluirali i rezultovali pregovorima i sporazumima poput SALT (Strategic Arms Limitation Talks), START I i II (Strategic Arms Reduction Treaty) i Novi START. Ovi procesi su u prvom delu knjige izvrsno stavljeni u kontekst širih istorijskih događaja, odnosa moći i razvoja tehnologije u oblasti nuklearnog naoružanja. Autorka takođe otvara pitanje mogućnosti za multilateralizaciju kontrole strateškog naoružanja, gde suprotstavlja ambicije SAD za uključivanje Kine i težnje Rusije da iz procesa ne budu isključene Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo, objašnjavajući da bi ovaj proces podrazumevao dogovor SAD i Rusije o nužnosti multilateralizacije, postizanje okvirnog sporazuma SAD i Rusije o verifikaciji kontrole naoružanja i dobijanje saglasnosti drugih država čije bi se uključivanje zahtevalo (Kostić Šulejić 2022, 47).

Drugi deo dublje zalazi u odnos dva ključna aktera, SAD i Rusije, prema procesu kontrole strateškog naoružanja. Netiretirajući stratešku stabilnost kao izolovan domen, Kostić Šulejić objašnjava kako je ona oblikovana pod uticajem širih američko-ruskih odnosa, a posebno u pogledu bezbednosti na evropskom kontinetu. Različiti stavovi Vašingtona i Moskve se direktno odražavaju i na stratešku stabilnost, što je naročito bilo izraženo u pregovorima o produženju Novog START-a tokom 2021. i 2022. godine. Autorka sagledava ovaj proces ne samo na nivou međunarodnog sistema, gde su države viđene kao crne kutije, već se, posebno u analizi iz ugla SAD, spušta i na nivo analize iz ugla pojedinca i iz ugla države, ukazujući na različite stavove koje su iskazivali članovi Kongresa ili predstavnici vojnog establišmenta. Naročito je osvetljena uloga Džona Boltona (John Bolton), bivšeg savetnika za nacionalnu bezbednost predsednika Donalda Trampa (Donald Trump), te njegova duboka averzija prema sistemima kontrole strateškog nuklearnog naoružanja koju je pokazivao tokom celokupne karijere (Kostić Šulejić 2022, 77). Ovakav pristup, koji prožima sva tri nivoa analize, potvrđuje značaj isprepletanosti faktora koji utiču na oblikovanje politika jedne velike sile.²

Treći deo sagledava različite delove mozaika koji čini stratešku stabilnost između SAD i Rusije. To su pitanje kontrole konvencionalnih snaga u Evropi, modernizacija strateških snaga, domen nestrateškog nuklearnog naoružanja, transparentnost i verifikacija, te uticaj američko-ruskog dijaloga na širi režim neproliferacije (Kostić Šulejić 2022, 97). Autorka uspešno pokazuje kako se usponi i padovi u regulisanju odnosa u jednom aspektu prenose na modalitete funkcionisanja drugih, i kako njihova međusobna povezanost čini ključnu karakteristiku kompleksnih napora za održavanje strateške stabilnosti između SAD i Rusije. Kao naličje ovog procesa, kroz analizu pobrojanih posebnih sektora monografija paralelno prati povlačenja dve sile iz važnih međunarodnih sporazuma, SAD iz ABM sporazuma (Anti-Ballistic

² O odnosu faktora sa tri različita nivoa analize videti više u: Waltz [1959] 2001.

Missile Treaty) 2002. i INF sporazuma (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty) 2019. godine, odnosno moratorijum Rusije na učešće u CFE sporazumu (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe) 2007. i povlačenje iz tog sporazuma 2015. Ovim potezima Vašingtona i Moskve je ukupni nivo strateške stabilnosti značajno smanjen, a strah od moguće nuklearne eskalacije povećan.

Autorkina analiza modaliteta kontrole strateškog naoružanja između SAD i Rusije donosi nekoliko važnih uvida. Tako se u poglavlju posvećenom modernizaciji strateškog naoružanja podcrtava bitna razlika između novih tipova i novih vrsta naoružanja, budući da samo prvi potpadaju pod postojeće načine kontrole. Takođe, jasno je ukazano na drugačije prioritete velikih sila u pogledu različitih vidova strateškog naoružanja, pa tako SAD insistira na ograničenju antisatelitskog naoružanja, koje razvijaju Rusija i Kina, dok kod ove dve države najveću zabrinutost izaziva američki sistem protivrakete odbrane i smeštanje njegovih komponenti u svemir (Kostić Šulejić 2022, 110-111). Dodatno, istaknut je značaj nestrategskog nuklearnog naoružanja, posebno u svetlu sukoba u Ukrajini, koji je u prvi plan stavio pitanje da li bi i pod kojim uslovima Rusija upotrebila ovu vrstu naoružanja (Betts 2022; Gessen 2022; Krepinevich, Jr 2022).

Četvrti deo obrađuje mogućnosti multilateralizacije kontrole strateškog naoružanja iz ugla preostale tri države priznate kao države sa nuklearnim naoružanjem prema Ugovoru o neproliferaciji iz 1968. godine – Kine, Ujedinjenog Kraljevstva i Francuske. Pogledi sve tri države uslovljeni su prvenstveno kvantitativnim prednostima koje SAD i Rusija imaju u pogledu količine nuklearnog naoružanja u svom posedu i posledičnih kapaciteta koje im to donosi. Pitanje kineskog stava o kontroli nuklearnog naoružanja naročito je važno u kontekstu rastućeg rivaliteta Pekinga i Vašingtona i činjenice da kreatori američke spoljne politike vide upravo Kinu kao najznačajnijeg izazivača američke nadmoći u budućnosti (National Security Strategy 2022, 23). Kineski ambivalentni odnos prema ovim pitanjima najbolje se oslikava u činjenici da Peking sa jedne strane poziva na sklapanje globalnog sporazuma o ne-prvoj upotrebi nuklearnog naoružanja, a sa druge ima izuzetno razvijen program modernizacije i razvoja balističkih raketa, uvećavajući njihov broj i sposobnosti. Za SAD je takođe zabrinjavajući izostanak uvida u kineske kapacitete, budući da Kina primenjuje pristup kontigentne transparentnosti zasnovan na otkrivanju samo onoliko svojih sposobnosti koliko smatra da neće narušiti njeno efektivno odvracanje (Kostić Šulejić 2022, 158).

Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo imaju razvijenu saradnju i koordinaciju u oblasti nuklearnog naoružanja, kako međusobno tako i sa SAD. Ipak, „odnos prema SAD u pogledu svoje bezbednosne i odbrambene politike, uključujući i razvoj nuklearnog naoružanja i politiku njegove upotrebe, glavna su razlika između UK i

Francuske“ (Kostić Šulejić 2022, 172). U pogledu njihovih nuklearnih kapaciteta, Rusija zagovara pristup integralnog posmatranja zajedno sa američkim nuklearnim arsenalom, budući da su sve tri države NATO članice. SAD se ovome protive. Međutim, autorka primećuje da „čak i u slučaju kad bi SAD pristale na njihovo uključivanje u kontrolu strateškog naoružanja, UK i Francuska bi navodile razloge svoje nacionalne bezbednosti i percepcije pretnji“, a naročito u svetlu rastućih bezbednosnih tenzija između NATO i Rusije kao posledice rata u Ukrajini (Kostić Šulejić 2022, 181).

Peti deo fokus stavlja na Indiju, Pakistan, Severnu Koreju i Izrael. Nuklearni programi Indije i Pakistana su u korelaciji zbog njihovog rivaliteta i stalne mogućnosti izbijanja novog međusobnog sukoba. Tome u prilog govore i njihove doktrine, indijski „Hladni početak“ i pakistanski „Sveobuhvatni odgovor“ (Kostić Šulejić 2022, 197-198). Ipak, pozicioniranje Indije je daleko više sistemsko u odnosu na Pakistan, čija je nuklearna politika indocentrična (Kostić Šulejić 2022, 211). Severna Koreja sa druge strane ima jedinstven fokus svog nuklearnog programa na odvratanje SAD. Na kraju, Izrael vodi politiku namerne dvosmislenosti povodom (ne)posedovanja nuklearnog arsenala, te je usled neprijateljskog bezbednosnog okruženja primarno orijentisan na sprečavanje dostizanja nuklearnih kapaciteta rivala u regionu, na čelu sa Iranom, pristup poznat kao Beginova doktrina (Kostić Šulejić 2022, 208).

Politike u oblasti nuklearnog naoružanja ne postoje u vakuumu, nezavisno u odnosu na ostale aktere, već direktno utiču i na globalnu stratešku stabilnost. Autorka objašnjava kako je povlačenje SAD iz ABM sporazuma 2002. godine, što je direktno uticalo na opadanje poverenja na ruskoj strani i vodilo daljoj modernizaciji ruskih nuklearnih kapaciteta, delom prouzrokovano zabrinutošću u Vašingtonu zbog budućih nuklearnih mogućnosti „otpadničkih država“ kao što je Severna Koreja. Isto tako, razvoj pakistanskog nuklearnog arsenala predstavlja odgovor na indijske investicije u razvoj i modernizaciju svog nuklearnog naoružanja, a čiji je cilj da prati poteze Kine u ovom pogledu (Kostić Šulejić 2022, 199). Ukazivanje na ove kauzalne veze daje analizi kapaciteta i strategija o upotrebi nuklearnog naoružanja ove četiri azijske države dodatnu vrednost, jer potvrđuje da usled razorne moći nuklearnog naoružanja i potezi država sa manjim arsenalima uveliko mogu uticati na odluke najvećih nuklearnih sila.

Monografija „Strateška stabilnost u multipolarnom svetu“ je sveobuhvatna i dubinska analiza različitih aspekata ovog kompleksnog pojma, koji je neraskidivo povezan sa nacionalnim interesima velikih sila, njihovim strategijama za ostvarenje tih ciljeva i metodama koji im u tim nastojanjima stoje na raspolaganju. Dodatno, zbog nesagledivih posledica koje bi potencijalna upotreba nuklearnog naoružanja imala po ceo svet, ova pitanja su od suštinske važnosti za razumevanje globalne

bezbednosti. Pored preciznog i jasnog stila, integralnog pristupa, važnosti teme koju obrađuje i novih uvida do kojih autorka u istraživanju dolazi, monografiju izdvajaju dve naročite pozitivne karakteristike. Prva jeste konstantno ukazivanje na logiku međuzavisnosti nuklearnih strategija sila koje poseduju ovu vrstu naoružanja, zasnovane na interakciji poteza u oblasti nuklearnog naoružanja i (ne)planiranih posledica koje oni izazivaju. Druga jeste uključivanje u analizu i najnovijih događaja, poput rezultata pregovora o produženju važenja Novog START-a i efekata koje je na stratešku stabilnost izazvao rat u Ukrajini, što monografiju čini dodatno relevantnom u aktuelnom turbulentnom međunarodnom kontekstu.

Bibliografija

- Betts, Richard K. 2022. "Thinking About the Unthinkable in Ukraine", *Foreign Affairs*, July 4. <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2022-07-04/thinking-about-unthinkable-ukraine>
- Gessen, Masha. 2022. "Why Vladimir Putin Would Use Nuclear Weapons in Ukraine", *New Yorker*, November 1. <https://www.newyorker.com/news/our-columnists/why-vladimir-putin-would-use-nuclear-weapons-in-ukraine>
- Kostić Šulejić, Marina. 2022. *Strateška stabilnost u multipolarnom svetu*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Krepinevich, Jr, Andrew F. 2022. "Is Putin a Rational Actor?", *Foreign Affairs*, November 22. <https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/putin-rational-actor-nuclear-weapons>
- National Security Strategy. 2022. Washington: The White House. October 12. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf>
- Waltz, Kenneth N. [1959] 2001. *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press.